

ENKADENN AR PETROL HA DAZONT BREIZH

Lavaret e vez alies ne voe ket savet a industrielezh vodern e Breizh ar c'hantved-mañ e oa ar glaou diazez an industrielezh, deroù ar c'hantved-mañ e oa ar glaou diazez an industrielezh. Abegoù all a zo bet, eveljust, ekonomikel ha politikel, hemañ avat eo an abeg pouezusañ.

En amzervezh ar petrol e vefe bet posubl degas an eienenn-nerzh-se d'hor bro. Marc'hadmatoc'h e oa sevel rafinerezhioù war an aodoù, dre ma teue ar petrol eus broioù tramor. Goulennet ez eus bet e vefe savet ur porzh-petrol bras e Brest : nac'het eo bet ar goulenn gant gouarnamant Bro-C'hall ha patred an industrielezh vras. Re bell emañ Brest eus kreizennoù industriyel an Europ, emezo. Dre ma'z eus eno ur vazenn atomik hag a bep seurt savadurioù evit an arme, n'o doa ket c'hoant an industrie-rien da vont du-se. Divizet e voe neuze sevel ar porzh-se en Havre, tostoc'h ouzh Paris ha kreizennoù industriyel al linenn Rhô-ne-Rhin, daoust ma oa uheloc'h koust ar porzh eget e Brest.

Prometet ez eus bet deomp ur rafinerezh vihan e Brest, koul-skoude. Daoust ha savet e vo? N'eus forzh penaos, pep hini a oar ne vo ket kement a betrol ha gwechall. Keroc'h e vo. Lakaomp e vefe savet ur rafinerezh e Brest, n'eo ket da grediñ e vefe savet unan all e Breizh. Dre ma vo nebeutoc'h a betrol en Europ, ar rafinerezhioù nevez ne vo ket ezhomm bras anezho.

N'hon eus ket bet a industrielezh e Breizh gwechall dre ma n'hon doa ket glaou. N'hor bo ket a industrielezh bremañ dre ma ne c'hello ket broioù an Europ diazezañ o industrielezh war ar petrol hiziviken.

Arabat e vefe krediñ avat ez eo kollet pep tra. Chansoù hon eus c'hoazh. Evit gwir, uzin ar Rañs, a ya endro gant nerzh ar mareoù, n'he deus ket produet kement a dredan hag e veze kredet (pe lavaret) pa voe savet. Ne vo ket graet unan all. Er-maez eus nerzh an avel (1) ha hinj an heol (re a goumoul a vez war hon oabl, evel ma ouzer) e chom hini ar glaou hag an atom.

Glaou Bro-C'hall n'eo ket diviet c'hoazh. Mes ker eo, ha keroc'h-kerañ e vo. Marc'hadmatoc'h eo degas da uzinou Hantennoz ar Frans ha rannvro Baris glaou eus ar Stadoù-Unanet eget glaou eus Loren. Ha perak ne vefe ket degaset ar glaou amerikan (pe saoz, hag all) da Vreizh? Porzhioù-mor hon eus, war e seblant... Evit an atom, nemet un taol-arnod eo bet uzin nukleel Brenniliz hag emeur o vont da serriñ an norioù anezhi. Koul-skoude, uraniom hon eus (e lignol er Bonno, e-kichen. Poñdi). Bete vremañ e vez kaset an uraniom-se da Vro-C'hall. Posubl e vefe lakaat da dalvezout ar pinvidigezhioù-se e Breizh dre sevel uzinoù nukleel.

Etre daouarn gouarnamant Paris emañ dazont an industrielezh e Breizh. Ha pennoù bras Paris n'int ket re chalet gant kudennoù ar Vretoned. Displeget eo bet alies ganto e tlefe rannvroioù industriyel ha pinvidik Bro-C'hall derc'hel da greskiñ. Evit m'o defe broioù paour evel Breizh ur chañs da gaout un industrielezh benak e vefe ret gorrekaat kreskidigezh ar rannvroioù binvidik. E-giz m'emañ stad an traou hiziv, gant ur Vro-C'hall greizennet evit pep tra, ne vo ket graet.

Daoust hag un dra vat, un emzalc'h fur eo sevel a-enep ur rafinerezh e Brest pe ar c'hreizennoù nukleel en abeg d'ar saotreadur? Nebeutoc'h a dud a vo war ar maez e Breizh en dazont, ha ne weler ket ervat peseurt implijoù e c'hellint kaout

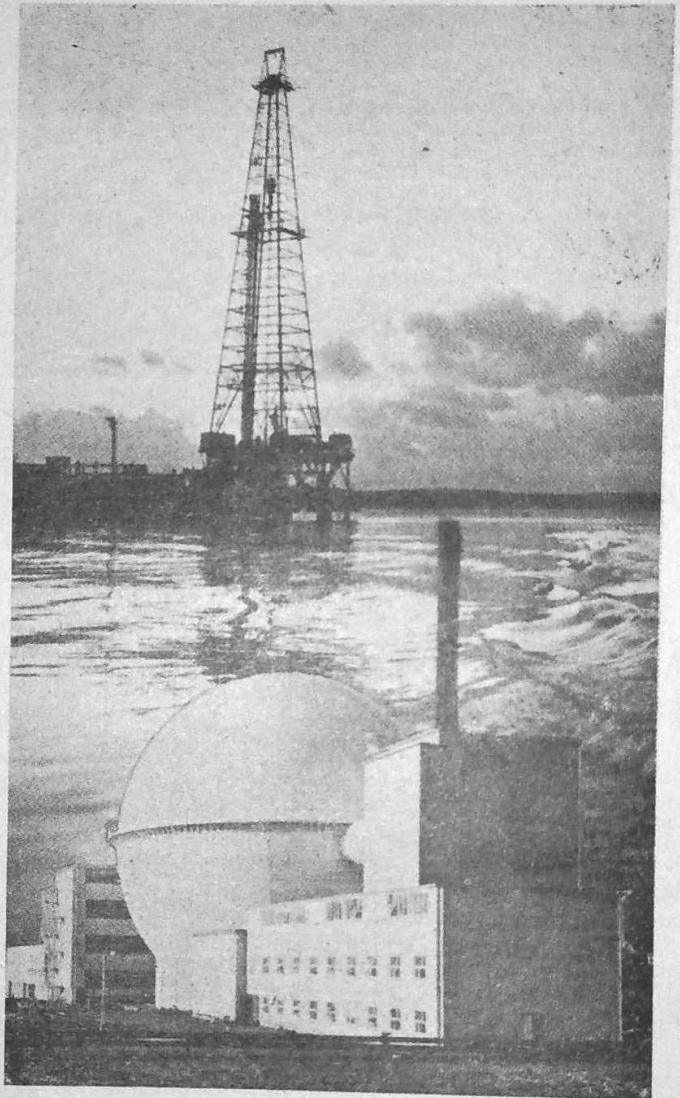
LE BRO GWENED

Ur c'helou am eus da rei da c'houzout hag a blij, d'am sonj, da selaouerien ar radio. Amañ e Gwened, euz tu da glevout abadennou brezhoneg skignet bemdez da un eur nemet kart war radio-Brest. Penaos? En eur selaou bandenn-gwagennou implijet gant ar besketourien (gamme marine « chalutiers »); kalz binviou-skingomz pe postou-radio a vez gwerzhet bremañ pourvezet gant ar bandenn-se, dreist-

holl war an aot. Evit digemerout radio-Brest eo ret neuze lakaat biz ar c'hlasker war-dro 1,5 pe 1,6 megahertz.

Peogwir e vez digemeret mat abadennou radio-Brest e Gwened, e gav din e dlefe beza digemeret ivez en eur lodenn vraz eus Breizh. N'eus ket ezhomm displega talvoudegezh ar gavadenn-se evit ar vrezhonegerien hag ivez evit ar re a zo o teski hor yezh.

Loeiz Lagatu - Gwened.

BREIZH : AR PETROL PE AN ATOM

en o bro, er-maez eus an industrielezh... Ha ne c'heller ket sevel industrielezh hep tredan, da lavarout eo tredan marc'hadmat, graet er vro gant kreizennoù termek. Ret eo d'ar Vretoned dibab : pe chom en ur vro a vo saotret un tamm, pe mont kuit eus ur vro « naet ». Daoust ha n'eo ket laouen gouarnamant ar Frans a-benn ar fin o welout ez eus kement a glemoù ouzh saverezh ur rafinerezh e Brest?

(1) Hervez ur Saoz, e vefe produet gant mil milin-avel kement a dredan hag e vez roet bremañ gant ur greizenn dermek. Bete gouzout...

Arnoden an « Trec'h kentan » tremenet e Kintin (1973)

A zo bet degemeret :

Meneg mat : Youenn Rosmorduc, Yann Kefelean, Mona Robin-Gabory. Meneg mat a-walc'h : Divi Kervella, Franseza Bouvier, Herve Sibiril, Sabine Souffes.

ANVIU - LEC'HIOU

Gant divizoù Kuzulioù-Meur tri departamant kornog Breiz ez eo bet tennet an evezh adarre war gudenn an anvioù-lec'hioù. Fellout a ra d'hor c'huzulierien ma vefe skrivet war ar skritelloù-hent anvioù ar c'hêriadennoù bihan, ar pennkêrioù, « lec'hioù-distag » ar c'hummuioù en o stumm brezhonek reizh.

Ur menoz mat eo.

Chom a ra da c'houzout avat penaos e c'hell bezañ sevenet. Aes awalc'h eo merzout eo bet distummet un anv. Un abadenn all eo spisaat ar stumm reizh.

Pa grogis a-zevri da studiañ ar brezhoneg, e voen souezhet o welout ne gaved neblec'h ur roll klok, zoken eus anvioù parrezioù Breiz-Izel. Lakaat a ris em soñj eta sevel unan, o tastum pezh a gaven er geriadurioù, er « c'hollokioù », e levrioù e bep seurt, er c'helaouennoù evel « *Kroaz ar Vretoned* », « *Dihunamb* », « *Le Courrier du Finistère* » h.a. Evit ur barrez e kaven alies anvioù dishenvel. Evit parrezioù 'zo, kaer am bo. boa furchal, ne gaven tra. Ha me ober un enklask : goulenn digant tud kas din anvioù parrezioù o c'hornbro. A-benn e teuis, gant mil poan, da glokaat ar roll, a implijis en « *Enklask diwar-benn stad ar Brezhoneg e 1928* » (moulet e « *Gwalarn* »), ha diwezhatoc'h em Geriadurioù.

Da stur e kemeris ar reolennoù-mañ :

1) Dibab ar stumm lennek, pa oa unan, diazezet start a-walc'h.

2) Pa ne oa ket tu da ober, dere'hel kont eus doare-distagañ tud ar barrez.

Setu perak e skrivas *Kemperle, Pont'n-Abad, Meilhvorn* (ha goude *Meilh-ar-Wern*), stummoù lennek, daoust ma ouien ervat e vezent distaget *Kiperle, Poñad, Melivern*.

Er c'houfrol, e skrivas *Speied, Purid, Plegad*, stummoù warno liv teodyezh ar c'hornad (ha tamallet e voen garv gant ar re a gave dezho e vije bet gwelloc'h chom tostoc'h ouzh stumm kozh an anv).

Ar roll-se am eus miret, gant un nebeut kemmadennoù hepken. Gouzout a ran n'eo ket disi. Nemet ret eo stagañ d'un urzh bennak, gant aon da gouzhañ en dizurzh, war zigarez ober gwellaennoù.

Diwar-benn al lec'havadurezh, ur skiant a denn d'ar yezhoniezh, d'an istorouriezh ha d'an douaroniezh, n'eus levr ebet e brezhoneg c'hoaz. Diwar-benn lec'havadurezh Vreizh, n'eus levr ebet kennebeut.

Labourioù talvoudus a zo avat :

1) *Dictionnaire topographique du département du Morbihan*, gant L. Rozenzweig, 1870, ennañ war-dro 25 000 anv-lec'h, da heul hogos pep anv ar stummoù kozh kavet en dielloù. N'eo siwazh nemet diwar-benn un departamant. Hogen, o vezan ma kaver dre-holl anvioù henvel pe zamheñvel ouzh re ar « *Mor-Bihan* », e c'hell hag e tle bezañ implijet pa studier ar rannvroioù all.

2) *De la toponymie bretonne, dictionnaire étymologique*, gant William B.S. Smith, embannet gant ar gelaouenn amerikan « *Language* », Ebrel-Mezheven 1940. Ur mouladur distag a zo bet graet. Iskis eo istor an oberennoù-se. Ar barzh Aogust Brizeug en doa tremenet kalz amzer o sevel ur Geriadur eus anvioù-lec'hioù Breizh. An dornskrid, anezhañ eizh kaer tev, a voe prenet e 1934 gant Skol-Veur Columbia. Dre se, e c'hallas un Amerikan yaouank, William Smith, e vurutellañ. Diwarnañ, aliet ha skoazellet gant un nebeut Breizhiz, evel an Ao. Saout, Yann ar Go, R. Delaporte, e savas e labour, al labour hollek gwellañ embannet betek-hen a-zivout lec'havadurezh Vreizh. Diskleriadurioù Brizeug, daoust d'e c'hred ha d'e drevell, a oa dijamzeret

peurliesañ. O kemer harp war ar geltiegouriezh a vremen, ez aozas William Smith ur studiaden 136 pajenn, a rank bezañ, hag hi diglok hag enni fazioù amañ-ahont, implijet gant an neb a ra war-dro an anvioù-lec'hioù.

3) *Nomenclature des hameaux, écarts et lieux-dits*, embannet ur 5 bloaz 'zo bennak gant Renerezh Rannvroel Roazhon eus Ensavadur Broadel ar Feurjedoniezh hag ar Studiour Armerzhel, 4 levr bras liesskrivet, unan evit pep departamant (nemet departamant Naoned, evel boaz, a zo lezet a-gostez). Ne gaver enno nemet rolloù anvioù, hogen an anvioù brezhonek (en o stumm gallek) a zo bet reizhet gant Trepos.

4) Ar c'haieroù Lec'havadurezh-Vor (*Toponomie nautique*), embannet er bloavezhioù-mañ gant an « *Annales Hydrographiques* », dindan renadur an Ao. H. Dyèvre, o reiñ ur bern anvioù, gant notennoù ha diskleriadurioù, eus al lec'hioù a-hed aodoù Breizh-Izel.

E-kichen an oberoù-se, e kaver titouroù e-leizh e skridoù yezhonourien, istorourien, douaronourien, henoniourien, gwerinoniourien, sentvuhezourien, h.a. : Loth, Ernault, d'Arbois de Jubainville, Duine, Largillière, Fleuriot, Gourvil ha meur a hini all. Pennadour-skrid stank-hastank, disheñvel o zalvoudegezh, o venegezh hag a-wechoù o studiañ anvioù-lec'hioù, a zo skignet er c'helaouennoù hag er c'hazetennoù, adalek ar c'helaouennoù bras evel « *Revue Celtique* » hag « *Annales de Bretagne* » betek ar c'hannadigoù-parrez.

Dastum, imboure'hiñ, lakaat war fi-chennoù, dirouestañ hag urzhiañ kement-se a rofe labour da galz tud o buhez-pad. Hag ouzhpenn ez eus studi ar c'hadas-troñ, an enklask e-touez ar boblañs, ha studi anvioù-lec'hioù ar broioù all, dreist-holl Kernev-Veur ha Kembre.

Da seveniñ da vat mennad an tri C'huzul-Meur, e vefe dav krouiñ ur *strollad-kefridi*, evel ma voe graet en Iwerzhon, karget da studiañ an anvioù-lec'hioù, da ziazezañ an anvioù pennañ, da reiñ ali diwar-benn an anv-mañ-anv, pa vefe goulennet.

Seurt strollad-kefridi ne vo ket kr met warc'hoazh : ret e vefe kaout tud barek da gemer perzh ennañ, tud o defe amzer da labourat a-zevri, ha ret e vefe kaout arc'hant.

Ne gredan ket ez eus tu da seveniñ ul labour hollek, bremañ da vihanañ. Pezh a c'hell c'hoarvezout avat eo an dramañ : ur c'huzul-kêr, pe ur strollad bennak, pe un den prevez a c'hell goulenn ali a-zivout un anv pe un nebeut anvioù. Mont a ray da gaout hep mar un den anavezet evel « *brezhoneger desket* ». Ar « *brezhoneger desket* » — se a vo mar-teze c'hwï, a lenn ar pennad-mañ.

Alies e vo diaes deoc'h respont *Bez'* e c'hellit evelato reiñ un ali poellek. Da nebeutañ, mar grit fazioù, ne vo ket ar fazioù mantrus graet gant tud na ouzont ket hor yezh ha n'o deus nemet dismegeñs evit hor bro.

ROPARZ HEMON.

Ar Bed Keltiek, Mae 1971.

kudenn ar geriaoua e brezoneg

An neb a ra gand brezoneg en eun doare siriuz ha pemdez en em gav dibaouez dirag eun dibab gerioù n'eus ket anezan e galleg, nag e yez vraz all ebet, a gredan. Estreged eur mil (?) bennag ma ra ganto an oll vrezonegerien, ar geriadur pemdez, darnvrasa ar verbou hag ar gerioù yezadur, eo re zishenvel ar rolloù on eus da zibab etrezo evid na ve tu d'o meska ha d'ober gand an eil pe egile.

War eun tu ez eus eur skol a lavar e rank beza keltieg-rig o brezoneg, ha dreze eh amprestfent a vil vern gerioù kembraeg, eun dra e vez tuet da ober an neb a oar madig awalc'h ar yez-se hogen na ziniñetra evid eur brezoneger hengounel. War an tu all e vez doujet d'eur bobl vistig betek ober outi, dre vraz, mamenn nemeti kement a zo orinel ha dispar, ankounac'heet e vez n'eo ket pep-hini er bobl a gas ar yez araog, goude ma vefe on hini pe galleg ar geriz e Pariz.

Ar re a rebec'h da dud 'zo beza chimig o deus dizonjet ez eus eur galleg chimig, an diforh nemetan eo e hred d'an dud e komprenont heman. Evidon da veza studier e chom atao tra pe dra, pa ne ve ken med geriennou, ne gomprenan ket e galleg direbec'h hag ez ar heleier tele. Ar re all a zo tud ne ouzont ket peseurt pouez a zo gand an hollen hag an dour. forz penaoz, pouez mouez galleg a vez ganto aliez en o brezoneg spontuz.

Grevuz ar gudenn, rag ma n'om ket evid skiva forz *petra* e brezoneg e teuo d'e zilezel an oll re o deus traou all da lared evid ober ano euz braventez an amzer. Evel studier, e galleg, ez eus traou a laran, hag e leiz, n'eo ket ar micherour o suna e wrennad em hichen en ostaleri, evid o hompren. Ne welan ket perag e ve miret ouzin o lavared e brezoneg, nag o skriva, ma'm eus c'hoant. War eun tu all, ma chom distag ar studier diouz ar brezoneg routinel eo kenkoulez dezan prenna an nor ha teurel an alhwez dre ar prenest.

Kudenn ar gerioù da ober ganto om paket ganti bep tro. Mar d'eo gwir eo

digomprenaduz d'an dud dizek, a vefe keid all e galleg paneved an deskadurezh, ar geriadur teknig, chimig, petra ober euz ar re a zo pobleg, sanset. Kerkent hag en tu all d'ar gerioù e teu an oll a benn da goupen an eil egile dezo e teu d'ho tenta diou galzenn. Hini ar benn gerioù chimig hag ahini ar gerioù pobleg. Pehini avad eo ar chimika ?

Setu. Kement brezoneger a viannig euz forz peseurt rannyez e ve a anavez eur bern gerioù estreged ar mil bennag on eus goulakaet. An dalh avad eo n'int komprenaduz nemed dezan ha da dud e rannvro. Petra 'zo chimikoh evid eur ger bet ankounac'het ar ster anezan ?

Techet eo an deskard kerkent hag e tegouez gand eur ger pobleg da ober eur bravig folklorel gantan, ken danjeruz all eo evid chimika gwriennou nevez.

E Bro-Leon eo em eus desket gerioù teknig evid ar wech kenta, reou resisoh evid pemdez-pepra ar brezoneg etre. Lakom e tegemeran gerioù bet klevet ganin e Kleder, evel gortozenn, pitot, kraouenneg, heb ober ano euz an doare rannyezal da zistaga gerioù etre evel ijel, aoherien ; piou avad, estreged e Leon-Uhel a anavez anezo, hag el lehiou n'int ket implijet, den n'o homprenno. Ma lenn leor prinvidig Jul Gros e kavan geriennou dispar evel arabadi, bitellad, boufoni, bruka, dilansa, elvann, ha me oar me c'hoaz, gerioù fonnuz a zispleg mad ha livuz eun dra resiz-tre. Diwar lenn ha klevoud an dud el leh-man-leh e ran trevad euz traou nevez din evel brichinôz e Leon-Izel, tekenn e Bro-Vigoudenn, apalata e Poullaouen. Kement geriadur a ginnig din e sahad, hag hervez ar re a zo ganin e rin gand gerioù pinvidig, evel da skwer, direvuz, ganuzi, soroha, a lar ar horonol Troude. Ya, nemed aze ma an dalh, ha pelloc'h c'hoaz ma kemeran gerioù a ziniñetraou en eur rannyez hag a gemm ster er re all, e Kleder em eus desket penaoz dishenvel hag imor a ziniñ estreged « ha n'eo ket henvel » ha « displijadur ».

keltieg : an diplomou e roazhon.....

Gant Skol-Veur Breizh-Uhel, e Roazhon, e vez roet an daou desteni-se d'an dud kavet barrek. Evit tremen, e ranker en em enskrivañ er Skol-Veur : evit-se, skrivañ da : Monsieur le Directeur de la Scolarité, Université de Haute-Bretagne, Rennes Villejean, en ur c'houlenn an teuliad paperioù a zo ezhomm evit en em enskrivañ. N'eus ket ezhomm kaout testeni all ebet, ket zoken ar vachelouriezh, evit en em enskrivañ.

Evit an *Diplôme* : dre skrid, troidigezh e brezhoneg ha troidigezh en ur yezh keltiek all ; dre gomz, diviz diwar-benn unan eus an oberennoù lennegel war ar roll, ha diviz diwar-benn istor ar yezhoù keltiek ha sevenadur ar pobloù keltiek.

Evit an *Diplôme Supérieur* : dre skrid, troidigezh e brezhoneg ha troidigezh en ur yezh keltiek all ; dre gomz, diviz diwar-benn unan eus an oberennoù war roll ha diviz diwar-benn istor ar yezhoù keltiek ha sevenadur ar pobloù keltiek ; muioc'h a vez goulennet anat eo eget evit an *Diplôme*.

Roll an oberennoù da studiañ e 1973-1974 :

Brezhoneg a-vremañ

Diplôme d'Etudes Celtiques : Youenn Drezen, *Skol-Louarn Veig Trebern*, levr II - Tangi Malmanche, *An Intañvez Arzur - Meavenn, Ar Folvez Yaouank - Anjela Duval, Kan an Douar*.

Diplôme Supérieur : Youenn Drezen, *Skol-Louarn Veig Trebern*, levr III - Tangi Malmanche, *Buhez Salaun Roparz Hemon, Ur Breizhad oc'h adkavout Breizh - Notennoù diwar-benn al lennegezh* : Abeozen, *Istor al Lennegezh a-vremañ*.

Istor ar brezhoneg ha yezhoù keltiek all.

Istor ar yezh : Arzel Even, *Istor ar Yezhoù Keltiek - L. Fleuriot, Le Vieux-Breton, éléments de grammaire* - Kenneth Jackson, *A Historical Phonology of Breton* - G. Pennaod, *Dornlevr Krenn-Brezhonek*.

Evit an Diplom kentañ e c'houlenner un anaoudegezh dre vras eus ar gudenn ;

evit an Diplom Uhel e ranker gouzout traoù resisoc'h.

Rannyezhoù (diplom uhel) studiañ un oberen bennak, e forzh peseurt rannyez, dibabet gant an hini a dremen an arnodenn.

Kembraeg (diplom uhel) ur pennad eus ar *Mabinogi*, embannet gant *Preder* gant un droidigezh e brezhoneg. - Ur pennad en ul levr a-vremañ dibabet gant an arnodennad.

Kernevek (diplom uhel), G. Pennaod, *Dornlevr Kernevek, Hor Yezh - Caradar, Cornish Simplified*.

Iwerzhoneg a-vremañ (diplom uhel) diviz en iwerzhoneg eeun ha studiañ ur pennad aes a-walc'h.

Sevenadur keltiek (diplom kentañ ha diplom uhel), Hubert, *les Celtes*, 2 levrenn, Paris, 1932 - Fr. Le Roux, *Les Druides*, PUF, Paris, 1961 - Fr. Le Roux, *Introduction générale à l'étude de la tradition celtique*, *Celticum XIII*, Rennes, 1967.

